

UDK 159.923-057.87

159.9.018:331-057.87

Originalni naučni rad

Original scientific paper

Elvis Vardo, Tamara Efendić-Spahić

RELACIJE OSOBINA LIČNOSTI I TIPOVA PROFESIONALNIH INTERESOVANJA KOD STUDENATA FILOZOFSKOG FAKULTETA

Istraživanje je koncipirano sa ciljem provjera koncepta koji govori o povezanosti dimenzija ličnosti sa profesionalnim interesovanjima Hollandovog modela okupacijskih interesa. Studija je realizovana na prigodnom uzorku od 248 studenata, I godine studija Filozofskog fakulteta u Tuzli. Za ispitivanje osobina ličnosti korišten je prilagođena verzija Inventar velikih pet (Big Five Inventory - John, Donahue i Kentle, 1991) dok su profesionalni interesi mjereni uz pomoć Upitnika profesionalnih interesa i sklonosti (ProMente, 2004). Rezultati govore da ispitani uzorak studenata I godine studija pokazuje značanu povezanost između većine predviđenih osobina ličnosti i tipova profesionalnih interesovanja na način koji je utvrđen u većem broju ranijih istraživanja na ovu temu.

Ključne riječi: osobine ličnosti, profesionalni interesi, RIASEC

UVOD

Jedinstvenost ličnosti je karakteristika svakog pojedinca, a ista se određuje kombinacijom različitih osobina. Larsen i Buss (2008) dijele mišljenje da je područje ličnosti ustvari zbir različitih dijelova, tj. domena, gdje je svaka domena skup znanja o jednom određenom aspektu ličnosti. Gledavši tako na ličnost, polje ličnosti se može podijeliti u šest različitih domena znanja o ljudskoj prirodi (Larsen i Buss, 2008):

- Dispozicijska domena – ličnost je pod uticajem osobina sa kojima se čovjek rađa ili ih razvija tokom života;
- Biološka domena - ličnost je pod uticajem bioloških faktora;
- Intrapsihička domena - ličnost je pod uticajem konflikata unutar nečijeg uma;
- Kognitivno-iskustvena domena - ličnost je pod uticajem ličnog razmišljanja, osjećaja, želje, uvjerenja i dr. subjektivnih doživljaja;
- Socijalna i kulturalna domena - ličnost je pod uticajem socijalne, kulturalne i rodne pozicije u društvu;
- Domena prilagođavanja - ličnost je pod uticajem prilagođavanja na probleme koje život donosi.

Dispozicijska domena izučava individualne razlike, te nam je zanimljiva zbog ciljeva rada. Značajna karakteristika ove domene jeste i njen interes za ukupan broj i prirodu temeljnih dispozicija, a osnovni cilj je identifikovati i izmjeriti najvažnije dimenzije individualnih razlika. Iskazuje i interes za ispitivanje porijekla važnih individualnih razlika, kao i za pitanja njihovog razvoja i stabilnosti (Larsen i Buss, 2008).

U okviru ove domene, na crte ličnosti se gleda kao na sastavne dijelove ličnosti, tj. ličnost se sastoji od niza osobina koje su prisutne kod svih ljudi. Koncept koji je u zadnje dvije decenije najprisutniji u istraživačkim konceptima jeste petofaktorski model koji ličnost posmatra kroz dimenzije Ugodnosti, Savjesnosti, Emocionalne stabilnosti i Otvorenosti. Petofaktorski model predstavlja kombinaciju leksičkog i statističkog pristupa, a faktorska struktura se značajno ne razlikuje obzirom na spol ispitanika. Mnogi autori se slažu sa konstatacijom da se petofaktorski model prvobitno zasniva na tzv. leksičkoj hipotezi, tj. na kombinaciji leksičkog i statističkog pristupa (npr. Knežević i sar. 2004; Larsen i Buss, 2008). Leksički pristup/hipoteza se bazira na ideji da jezik, kao akumulirani supstrat ogromnog i raznolikog područja ljudskog iskustva, može da posluži u razumijevanju strukture i funkcionisanja ličnosti.

Na osnovu podjele taksonomija sa nivoa eksplanacije i generalizacije, petofaktorski model se svrstava u deskriptivne taksonomije, mada prema mišljenju Kneževića i sar. (2004), rad Coste i McCraea predstavlja iskorak u pravcu određivanja petofaktorskog modela kao kauzalnog modela ličnosti. Okvir petofaktorske paradigme“ integriše više metodskih pristupa, kao što je hijerarhijska organizacija modela, leksička hipoteza i oslanjanje na faktorsku analizu u proučavanju individualnih razlika.

Pored nekih razlika u pristupima petofaktorske taksonomije, može se reći da postoji pet osnovnih faktora, koji unutar sebe sadržavaju i različite aspekte tj. facete.

Prema Goldbergu (1990), ključni pridjevski markeri pet faktora su sljedeći:

1. Ekstraverzija: pričljiv, ekstravertiran, asertivan, izravan, otvoren nasuprot sramežljiv, tih, intravertiran, plah, inhibiran.
2. Ugodnost: suosjećajan, ljubazan, topao, pun razumijevanja, iskren nasuprot nesuosjećajan, neljubazan, grub, okrutan.
3. Savjesnost: organiziran, uredan, praktičan, promptan, pedantan nasuprot neorganiziran, neuredan, nepažljiv, površan, nepraktičan.
4. Emocionalna stabilnost: miran, opušten, stabilan nasuprot mrzovoljan, anksiozan, nesiguran.
5. Intelpekt ili maštovitost: kreativan, maštovit, intelektualan nasuprot nekreativan, nemaštovit, neintelektualan.

Ova faktorska struktura je replicirana u mnogim uzorcima, te se pokazala izdržljivom kroz različite tehnike faktorske analize, a pokazalo se da je faktorska struktura ista za muškarce i žene.

Kada su u pitanju *profesionalni interesi*, najčešće objašnjenje na pitanje o definiciji interesa jeste da su interesi koherentne i relativno trajne kognitivne strukture koje karakterišu stilove sviđanja i nesviđanja i njihovu konzistentnost u vremenu. Interesi predstavljaju želju pojedinca za obavljanjem određenog broja poslova ili aktivnosti. Smatra se da su interesi relativno stabilni u vremenu i da se stabiliziraju u kasnoj adolescenciji (Savickas, 1999., Tracey, 2002. prema Husremović, 2006.). Kao glavna determinanta odabira karijere (Fouad, 1999. prema Husremović, 2006.) profesionalni interesi imaju ulogu pilota“ u odabiru vrste i raspona uloga koje osoba preuzima, kao i u ostvarivanju socijalnih interakcija. Većinu svoga vremena osoba provodi na poslu ili u pripremanju za posao, te tako radno okruženje čini značajnu okolinu u kojoj se osoba kreće. Čak što više, socijalni status koji osoba ima je većinom određen njenim odabirom zanimanja (Dornbusch, Glasgow i Lin, 1996, prema Low, Yoon i sar., 2005.)

Prema teoriji J.L. Hollanda (1997), profesionalni aspekt selfa je okarakterisan interesima, preferiranim aktivnostima, uvjerenjima o vlastitim kompetencijama, te samoprocjenom sposobnosti. Uvjerenja o vlastitim kompetencijama i interesi su produkt učenja koji vodi ka tome da nam se sviđaju ili ne sviđaju određene aktivnosti.

Profesionalni interesi su premisa formiranja sklada između osobe i okoline kako bi se unaprijedio profesionalni uspjeh i zadovoljstvo na poslu. U osnovi, akademski/školski interesi i profesionalni interesi upućuju na istu dispozicionalnu karakteristiku. Preferiranje određenih školskih predmeta ili aktivnosti je sistematski povezano sa profesionalnim interesima (Elsworth i sar., 1999. prema Husremović,

2006.), a profesionalni interesi su sistematski povezani sa područjima koje osobe biraju za izučavanje na visokoškolskim ustanovama (Rosen, Holmberg i Holland, 1994. prema Holland, 1997.).

John L. Holland (1997) je svoju teoriju o razvoju karijere, koja se popularno naziva i RIASEC utemeljio na osnovu imena šest tipova ili dimenzija (R-realistični tip; I-istraživački tip; A-umjetnički tip; S-socijalni tip; E-poduzetni tip; C-konvencionalni tip).

Holland (1997: 397) je dao kratko objašnjenje svoje teorije:

Tipologija podrazumijeva da je korisno ljude okarakterizirati prema njihovoj sličnosti sa 6 osnovnih tipova, a okoline okarakterizirati sa 6 idealnih okolina. Za svaki tip osobe se pretpostavlja da će procvati u okolini istih osobina. Na primjer, realistički tip će procvati ili uspjeti u realističkoj okolini koja pruža prilike, aktivnosti, zadatke i uloge koje su u skladu sa kompetencijama, interesima i samouvjerenjima realističkog tipa. Jasnije rečeno, pretpostavlja se – ako je sve drugo jednako – da usklađenost osobe i radne okoline vodi ka zadovoljstvu na poslu, stabilnosti u razvoju karijere i postignućima. Neusklađenost između osobe i okoline vodi ka nezadovoljstvu, nestabilnosti u razvoju karijere i niskom postignuću.“.

Petofaktorski model dovođen je u vezu sa profesionalnim interesovanjima u oblasti psihologije rada. Hollandov model okupacijskih interesa u velikoj mjeri posvećuje pažnju ličnosti iz čega proističe razumljiv interes istraživača za odnos osobina ličnosti i profesionalnih interesovanja.

Iako su provedena istraživanja pokazala da među ovim konstruktima postoji preklapanje, rezultati istraživanja nisu skroz konzistentni. Prema dobijenim rezultatima, ekstraverzija je povezana s poduzetničkim i socijalnim (Barrick i Gupte, 1997; De Fruyt i Mervielde, 1999; prema Krapić, Kardum i Kristofić, 2008), otvorenost s umjetničkim i istraživačkim (Barrick i Gupte, 1997; prema Krapić, Kardum i Kristofić, 2008), savjesnost s konvencionalnim, a ugodnost sa socijalnim interesima (Barrick i Gupte, 1997; De Fruyt i Mervielde, 1999; prema Krapić, Kardum i Kristofić, 2008). Barrick, Mount i Gupta (2003) su metaanalizom nastojali utvrditi koje su crte petofaktorskog modela ličnosti povezane s pojedinim Hollandovim tipovima zanimanja i ustanoviti jačinu tih veza. Rezultati metaanalize su pokazali da se poduzetnički i umjetnički tipovi značajno prelapaju s ličnošću; socijalni, istraživački i konvencionalni se preklapaju samo djelimično, dok je povezanost realističnog tipa s crtama ličnosti gotovo beznačajna.

Larson i sar. (2002) dali su vrlo informativnu metaanalizu rezultata istraživanja koja su se bavila temom osobina ličnosti i tipova profesionalnih interesovanja. Oni

su pretraživanjem PsychLit baze došli do 19 radova koji su se bavili ispitivanjem povezanosti ova dva modela. To zbirno čini 2571 ispitanih žena i 2358 ispitanih muškaraca. Najveći broj ovih studija koristio je FFI (Five-Factor Inventory) kao inventar za mjerenje Big Five dimenzija. U postupak metaanalize ovi autori su uključili kompletne korelacione matrice dobijene na pomenutim uzorcima. Od ovih 30 korelacija 3 su bile preko 0,3 (A sa Hollanda i O sa NEO inventara, E iz Hollanda i E iz NEO-a i S iz Hollanda i E iz NEO-a), još tri su bile između 0,28 i 0,22. Većina ostalih je statistički značajna na združenom uzorku (oba pola zajedno, statistička značajnost računata sa zbirom ispitanika u svim uzorcima), a većina ostalih korelacija je također statistički značajna usljed velikog broja ispitanika u uzorku, ali veoma niska.

Tabela 1. *Povezanost Hollandovih tipova profesionalnih interesovanja i osobina ličnosti mjerenih varijantama NEO inventara (Larson i sar. 2002).*

Hollandov tip	Dimenzija iz NEO PI-R inventara sa kojom je najjače povezana
Realistični (R)	Statistički je značajno povezan sa većim brojem dimenzija (svim osim A), ali su koeficijenti zanemarljivo niski (ispod 0,1).
Istraživački (I)	O-otvorenost (0,28) N-neuroticizam (-0,10)
Umjetnički (A)	O-otvorenost (0,48) E-ekstraverzija (0,11)
Socijalni (S)	E-ekstraverzija (0,31). Korelacije sa svim ostalim dimezijama su statistički značajne, ali u rasponu od 0,1 do 0,2 i pozitivne osim sa N dimenzijom.
Poduzetnički (E)	E-ekstraverzija (0,41) C-savjesnost (0,22) N-neuroticizam (-0,19). Korelacija i sa ostale dvije dimenzije su statistički značajne, ali još manje. Korelacija sa A je negativna (-0,07).
Konvencionalni (C)	C-savjesnost (0,25). Korelacije sa svim ostalim dimenzijama su statistički značajne ali su manje od 0,12. Korelacije sa N i O su negativne.

Hedrih (2009) je ispitivao povezanost profesionalnih interesovanja sa mjerama petofaktorskog modela ličnosti na uzorku iz Srbije. Njegov prigodan uzorak činilo je 443 maturanta tri niške gimnazije, kao i učenici koji su konkurisali i primljeni na studij psihologije na Filozofskom fakultetu u Nišu. Za mjerenje Hollandovih tipova koristio je domaći upitnik za mjerenje profesionalnih interesovanja zasnovan na Hollandovoj teoriji, a za mjerenje Big Five modela ličnosti korišten je inventar Neo PI-R. Rezultati njegovih istraživanja se znatno poklapaju sa rezultatima Larsena i saradnika. Sve supstantivnije korelacije koje su dobijene u njihovoj metaanalizi dobijene su i u Hedrihovom istraživanju, osim jedne - na uzorku iz Srbije nema statistički značajne korelacije savjesnosti i konvencionalnog tipa. Pored toga sve korelacije koje su dobijene su istog predznaka kao i u studiji Larsena i sar. (2002), a najveći broj je vrlo sličnog inteziteta.

Krapić, Kardum i Kristofić (2008) su ispitivali odnos crta ličnosti i sposobnosti sa profesionalnim interesovanjima. U njihovom ispitivanju sudjelovalo je 132 uposlenika privatne hrvatske firme. Dob ispitanika kretala se u rasponu od 22 do 48 godina, a ispitanici su pripadali različitim strukama od kojih sve zahtijevaju visoku stručnu spremu. Ispitivanjem povezanosti crta ličnosti i inteligencije s profesionalnim interesima došli su do rezultata da su od crta petofaktorskog modela s profesionalnim interesovanjima primarno povezane crte ekstraverzije i otvorenosti. Ekstraverzija je pozitivno povezana s umjetničkim, socijalnim te najviše s poduzetničkim interesima, dok je otvorenost pozitivno povezana s istraživačkim, umjetničkim, socijalnim i poduzetničkim interesima. Od crta ličnosti jedino je neuroticizam značajno negativno povezan s poduzetničkim interesima. Rezultati hijerarhijske regresijske analize s pojedinim profesionalnim interesima na osnovi crta ličnosti pokazuju da se na temelju crta ličnosti značajno mogu predvidjeti sve dimenzije profesionalnih interesa osim realističnih i konvencionalnih. Pri tome, otvorenost značajno predviđa istraživačke i umjetničke interese, a ekstraverzija socijalne i poduzetničke.

Naše istraživanje se bavi ispitivanjem odnosa između dimenzija ličnosti posmatranih kroz petofaktorski model te profesionalnih interesa studenata I godine 12 studijskih odsjeka Filozofskog fakulteta u Tuzli. Shodno rezultatima dosadašnjih istraživanja koja su u fokusu imala relacije dimenzija ličnosti sa profesionalnim interesovanjima mjerenim kroz Hollandov model okupacijskih interesa, pretpostavljamo da će crte ličnosti značajno korelirati sa većinom dimenzija profesionalnih interesa sa izuzetkom realističnih i konvencionalnih interesa.

METODA

Uzorak

Uzorak je činilo 248 ispitanika (175 studentica i 73 studenta), studenata I godine dvanaest studijskih profila Filozofskog fakulteta u Tuzli (Bosanski jezik i književnost, Engleski jezik i književnost, Njemački jezik i književnost, Turski jezik i književnost, Historija, Pedagogija-psihologija, Žurnalistika, Socijalni rad, Razredna nastava, Predškolski odgoj, Filozofija-sociologija i Tehnički odgoj i informatika). Prosječna starosna dob ispitanika iznosi 20 godina i 5 mjeseci ($M=20,4$; $SD=1,6$).

Instrumenti

BFI (Big Five Inventory) - Petofaktorski inventar ličnosti

Za ispitivanje dimenzija ličnosti kod menadžera korišten je Inventar ličnosti BFI (John, Donahue i Kentle, 1991). Prijevod i empirijsku provjeru BFI-a, uz dozvolu autora, je napravila Gavrić sa saradnicima, dobivši odobrenje autora o primjeni upitnika u istraživačke svrhe u Bosni i Hercegovini.

Inventar ličnosti BFI je instrument koji omogućuje (samo)procjenu pet temeljnih dimenzija ličnosti: Ekstraverzije (E), Ugodnosti (A), Savjesnosti (C), Neuroticizma (N) i Otvorenosti (O). Razvijen je sa ciljem da omogući reprezentativan prikaz. Inventar sadrži 44 čestice dobijene faktorskom analizom na velikom broju uzoraka ispitanika. Čestice unutar BFI su koncipirane u vidu kratkih rečenica baziranih na već pomenutim, prototipnim markerima Velikih pet. Procjenjivanje se obavlja na skali Likertovog tipa od 1 do 5 i izražavaju stepen slaganja/neslaganja s tvrdnjom od uopšte se ne slažem” (1) do potpuno se slažem” (5), na način da ispitanik upiše stepen slaganja sa određenom tvrdnjom na predviđeno mjesto.

Iako svaka od subskala BFI inventara podrazumijeva od osam do deset čestica po skali, to nije uticalo na relativno dobre psihometrijske karakteristike ovog instrumenta. Posmatrano po dimenzijama, vrijednosti interne konzistencije iznose za Ekstraverziju $\alpha=.72$; Ugodnost $\alpha=.57$; Savjesnost $\alpha=.70$; Neuroticizam $\alpha=.65$; Otvorenost $\alpha=.56$.

Upitnik profesionalnih interesovanja i sklonosti (proMENTE, 2004). Upitnik profesionalnih interesa i sklonosti je instrument za mjerenje profesionalnih interesovanja zasnovan na Hollandovoj teoriji okupacijskih interesa. Ovo je jedna od najprihvaćenijih teorija u profesionalnoj orijentaciji, a pripada grupi teorija sa osnovnom idejom usklađenosti čovjeka i okoline. Osnovna pretpostavka ove teorije je da osoba, kao i radna okolina mogu biti podijeljene u šest osnovnih tipova i ukoliko

osoba odabere zanimanje ili radnu okolinu koja odgovara njegovom/njenom tipu ličnosti imat će najviše prilike da razvije i pokaže svoje sposobnosti i vještine, bit će produktivan/na i zadovoljan/na svojim poslom.

Svoje preferencije prema različitim radnim aktivnostima i interesima ispitanici procjenjuju na skali Likertova tipa od 5 stupnjeva (1-u potpunosti se ne odnosi na mene, 5-u potpunosti se odnosi na mene), kao i preferencije za određena zanimanja (1-ne sviđa mi se uopće, 5-sviđa mi se potpuno).

POSTUPAK

Nakon dobijanja pismene saglasnosti Naučno-nastavnog vijeća Filozofskog fakulteta u Tuzli, istraživanje je provedeno u navedenoj instituciji u periodu od aprila do juna 2013. godine. Istraživanje je organizirano grupno, te je bilo anonimno i dobrovoljno. Ispitanicima je data usmena uputa za rad, a kratka i jasno pisana uputstva su se nalazila na svakom upitniku kojeg su popunjavali.

REZULTATI I RASPRAVA

Prije postupka provjere hipoteza pristupilo se utvrđivanju deskriptivnih parametara za varijable korištene za potrebe ovog istraživanja. Deskriptivni parametri dimenzija ličnosti petofaktorskog modela, te profesionalnih interesa RIASEC modela su prikazani u Tabeli 2.:

Tabela 2. *Deskriptivna statistika za profesionalna interesovanja i dimenzije ličnosti*

Varijable	N	Min	Max	M	SD	Skew	Kurt	K-S	p
Ekstraverzija	241	9	38	28.52	4.11	-1.123	3.992	.125	.000
Ugodnost	241	7	40	30.83	4.34	-1.204	4.579	.120	.000
Savjesnost	241	11	42	30.83	4.26	-.435	1.801	.081	.001
Neuroticizam	241	6	38	26.18	4.24	-.365	1.907	.079	.001
Otvorenost	241	6	50	34.78	7.05	-.471	1.064	.054	.080*
R	247	2	43	27.66	6.31	-.480	1.240	.046	.200*
I	247	9	48	32.68	6.74	-.686	.945	.079	.001
A	247	2	50	31.10	7.22	-.623	1.137	.090	.000
S	247	5	46	31.89	5.87	-.741	1.935	.058	.049
E	247	3	48	34.15	6.82	-.776	1.564	.084	.000
C	247	1	48	26.67	7.22	.013	.329	.044	.200*

Kako se može vidjeti iz Tabele 2., distribucije rezultata neke varijable u istraživanju ne zadovoljavaju pretpostavke normalne distribucije (označene zvjezdicom).

Naredna tabela prikazuje korelativni odnos dimenzija ličnosti sa tipovima profesionalnih interesovanja.

Tabela 3. *Korelacije dimenzija ličnosti i tipova profesionalnih interesovanja*

	Spearman	R	I	A	S	E	C
Ekstraverzija	Koef. korelacije	.060	.306**	.333**	.243**	.247**	.122
	p	.356	.000	.000	.000	.000	.060
	N	241	241	241	241	241	241
Ugodnost	Koef. korelacije	.011	.217**	.212**	.202**	.144*	.111
	p	.866	.001	.001	.002	.026	.084
	N	241	241	241	241	241	241
Savjesnost	Koef. korelacije	.091	.198**	.177**	.262**	.238**	.111
	p	.161	.002	.006	.000	.000	.086
	N	241	241	241	241	241	241
Neuroticizam	Koef. korelacije	.084	.176**	.108	.146*	.126*	.047
	p	.195	.006	.094	.024	.050	.470
	N	241	241	241	241	241	241
Otvorenost ka iskustvu	Koef. korelacije	.225**	.442**	.476**	.312**	.365**	.056
	p	.000	.000	.000	.000	.000	.384
	N	241	241	241	241	241	241

Očekivana je značajna povezanost ekstraverzije sa umjetničkim, socijalnim, a najviše poduzetničkim interesima, otvorenost s umjetničkim i istraživačkim, savjesnost s konvencionalnim, a ugodnost sa socijalnim interesima, dok za realistične i konvencionalne interese nisu očekivane značajnije povezanosti. Pozadina takvih očekivanja leži u personološkoj zasnovanosti Hollandovog modela okupacijskih interesa (1997) koji ističe da manifestacija profesionalnih interesa predstavlja ustvari izraz profesionalnog aspekta selfa sazdanog od aktivnosti, uvjerenja i samoprocjene sposobnosti. Drugim riječima kazano, Holland smatra da su profesionalni interesi ustvari osobine ličnosti manifestovane u radnom kontekstu.

Vodeći se tom premisom, kao i istaknutim istraživačkim pretpostavkama, analizirat ćemo dobijene rezultate.

Nakon statističke obrade podataka, rezultati našeg istraživanja pokazuju da je ekstraverzija statistički značajno povezana sa većinom tipova profesionalnih interesovanja, osim sa konvencionalnim i realističkim interesima, što je u skladu sa našim pretpostavkama temeljenim na empirijskim nalazima ranijih studija. Kad ih pogledamo pojedinačno, uočavamo da su najviše korelacije ekstraverzije sa umjetničkim i istraživačkim interesima a nešto niže sa poduzetničkim i socijalnim interesima. Rukovodeći se Hollandovim idejama o uklapanju vrste interesa sa tipom radne okoline, onda na temelju naših rezultata možemo istaći da ekstraverti, koje odlikuju karakteristike naglašene aktivnosti, energičnosti, zanimanja za druge ljude uz nastojanje da utiču na iste (Goldberg, 1990), se realizuju se kroz djelovanja onih vrsta okoline koje vrednuju znanja, ideje, socijalne usluge ili statusne i materijalne nagrade. Slične zaključke možemo naći i kod drugih istraživača (Barrick i Gupta, 1997, Krapić i sar. 2008, Hedrih, 2009).

Kad pogledamo rezultate korelacija dimenzije ugodnosti sa profesionalnim interesovanjima, primjećujemo da ista pozitivno i značajno korelira sa istim interesnim tipovima kao i ekstraverzija. Razlika je u visini korelacija, gdje ugodnost najviše korelira sa istraživačkim interesnim tipom a najniže (statistički značajno) sa poduzetničkim tipom interesa. Pomalo je iznenađujuće odsustvo snažnije korelacije dimenzije ugodnosti sa socijalnim interesnim tipom, jer u suštini dimenzija ugodnosti jeste dimenzija interpersonalnih relacija (Knežević i sar. 2004). U tom kontekstu bismo mogli očekivati da pojedinci koje odlikuju osobine kao što su aktivna briga za dobrobiti drugih, spremnost da se pomogne drugima, popustljivost i vjerovanje da su drugi ljudi dobronamjerni snažnije zainteresuju za radne okoline u kojima se naglašava pomaganje i podučavanje drugih, otvorenost ka ljudima, kooperativnost. Opet ako objektivno sagledamo vrijednosti dobijenih korelacija dimenzije ugodnosti sa interesnim tipovima, primjećujemo da su tri korelacije na granici neznatne i lake povezanosti (sa istraživačkim, umjetničkim i socijalnim interesnim tipom) dok se povezanost sa poduzetničkim tipom može označiti kao neznatna (Petz, 2004). Njena statistička relevantnost proističe iz veličine ispitanog uzorka.

Dimenzija savjesnosti se ponajviše oslanja na potrebu za postignućem s jedne strane i kontrolom impulsivnosti s druge strane, što je povezano sa višim nivoima radne uspješnosti u skoro svim poslovima (Barrick i sar. 2001)

Sa već navedenim tipovima profesionalnih interesa sa kojima značajno koreliraju i ekstraverzija i ugodnost, dimenzija savjesnosti pokazuje statistički značajnu

povezanost, koja je najviša u odnosu na socijalni tip profesionalnih interesa. Takva, statistički interpretirano, laka povezanost je i očekivana ako uzmemo u obzir sadržaj faceta koje objedinjene čine dimenziju savjesnosti. Ona se manifestuje kroz ispoljenu promišljenost prije pokretanja određenih aktivnosti, ponašanja vođena osjećajem dužnosti i samodisciplinom u obavljanju različitih aktivnosti (Knežević i sar. 2004) što se u dobroj mjeri uklapa u karakteristike socijalnog interesnog tipa u čijem okruženju se i očekuje kooperativnost, otvorenost prema ljudima te naglašen stvaran interes za ljude (Readorn, 1998)

Jedan od rezultata istraživanja koji odstupa od dosadašnjih sličnih nalaza jeste i rezultat o korelacijama dimenzije neuroticizma sa tipovima profesionalnih interesovanja. Neuroticizam sam po sebi predstavlja tendenciju da se dožive negativni afekti kao što su frustriranost, uznemirenost, lako gubljenje kontrole i sl. Sklonost doživljavanju ovakvih emocija povećava našu osjetljivost na stres, te dodatno slabi ionako, fiziološki utemeljen slabiji kapacitet prevazilaženja stresa. Navedeno može ometati adaptaciju zbog čega osobe sa visokim neuroticizmom imaju sklonost negativnijim procjenama, kao i poteškoće u uspostavljanju odnosa sa drugim ljudima, slabu kontrolu nad svojim ponašanjem i emocijama (Smederevac i sar. 2010). Iz toga slijedi pretpostavka da se takvi pojedinci ne bi osjećali prijatno u okruženju socijalnog interesnog tipa, što i nije potvrđeno rezultatima našeg istraživanja. Uopšteno gledano, pojedinci sa visokim neuroticizmom uglavnom se neodlučni po pitanju profesionalnih interesovanja, te nastoje birati manje složena interesovanja (Larson i sar. 2002).

Najznačajnije korelacije sa tipovima profesionalnih interesovanja je ostvarila dimenzija otvorenosti ka iskustvima, koja je ostvarila najizraženije korelacije sa umjetničkim i istraživačkim interesnim tipom. To je u skladu sa našim očekivanjima, te se rezultatima ranije provedenih studija (Krapić i sar. 2008, Barrick i Gupta, 1997, Hedrih, 2009). Suštinski gledano, dimenzija otvorenosti umjereno korelira i sa inteligencijom (Ackermann i Hegstad, 1997), a odnosi se na one osobine koje manifestuju intelektualnu radoznalnost, originalnost, nekonvencionalnost što i jeste značajno za poslove umjetničkog i istraživačkog tipa koje izbjegavaju rutinu, konformizam, ubjeđivanje drugih a cijene znanje te izražavanje emocija na kreativan način.

ZAKLJUČAK

Ukoliko uporedimo rezultate naše studije sa referentnom metaanalizom Larsona i sar. (2002), možemo reći da je visok stepen preklapanja onih korelacija koje su se pokazale značajnim u Larsonovoj studiji i korelacija koje smo mi dobili ovim istraživanjem. Uočeno je odsustvo značajne korelacija koja je izostala na našem uzorku a odnosi se na povezanost savjesnosti i konvencionalnog interesnog tipa. Pored toga, iznenađuje i smjer korelacija neuroticizma i tipova profesionalnih interesa (mada se dobijene korelacije mogu okarakterisati kao neznatne), koje nose pozitivni predznak na našem uzorku studenata. Ostale povezanosti su i istog predznaka a najveći broj i sličnog inteziteta kao i u pomenutim referentnim istraživanjima, što doprinosi tome da možemo potvrditi iznesene prepostavke o značajnom koreliranju profesionalnih interesa (sa izuzetkom realističkog i konvencionalnog tipa) sa dimenzijama ličnosti.

S druge strane, uzevši u obzir visine iskazanih korelacija, teško se možemo složiti sa pretpostavkom da su profesionalni interesi ustvari osobine ličnosti, već je ipak riječ o konstruktima koji pokazuju određena preklapanja, ali i vlastite specifičnosti, u određenoj mjeri determinisane i okolinskim faktorima.

LITERATURA

1. Ackerman, P.L. i Heggstad, E.D. (1997). Intelligence, personality, and interests: Evidence for overlapping traits. *Psychological Bulletin*, 121, 219-245.
2. Barrick, M.R. i Gupta, R. (1997). Examining the relationship between Big Five personality factors and Holland's occupational types. Working paper, the University of Iowa.
3. Barrick, M. R., Mount, M. K. i Gupta, R. (2003). Meta-analysis of the relationship between the Five-factor model of personality and Holland's occupational types. *Personnel Psychology*, 54, 45-74.
4. Barrick, M. R., Mount, M. K., & Judge, T. A. (2001). Personality and performance at the beginning of the new millennium: What do we know and where do we go next? *International Journal of Selection and Assessment*, 9, 9-30.
5. Goldberg, L. R. (1990). An alternative "description of personality": the big-five factor structure. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, 1216-1229.
6. Hedrih, V. (2009). Profesionalna interesovanja i osobine ličnosti. *Godišnjak za psihologiju*, 6, No 8, 155-172.
7. Holland, J. L., Powell, A. B., Fritzsche, B.A. (1997). *The Self-Directed Search (SDS); Professional User's Guide*, Psychological Assessment Resources, Inc
8. Husremović, Dž. (2006). Validacijska studija modela profesionalne orijentacije za učenike osnovnih škola, Magistarski rad, Filozofski fakultet u Sarajevu
9. John, O. P., Donahue, E. M. & Kentle, R. L. (1991). *The Big Five Inventory-Version 4a and 54*. Berkley, CA: University of California, Berkley, Institute of Personality and Social Research.
10. Knežević, G., Džamonja, I.T. i Đurić, J.D. (2004). Petofaktorski model ličnosti. Beograd: Centar za primijenjenu psihologiju
11. Krapić, N., Kardum, I. i Kristofić, B. (2008). Odnos crta ličnosti i sposobnosti s profesionalnim interesima. *Psiholgijske teme* 17, 1, 75-91.
12. Larsen, R. i Buss, D. (2008). *Psihologija ličnosti*. Naklada slap. Jastrebarsko.
13. Larson, L., Rottinghaus, P., Borgen, F. (2002). Meta-analysis of Big Six Interests and Big Five Personality Factors. *Journal of Vocational Behavior* 61, 217-239.
14. Low D.K.S., Yoon M., Roberts, B.W. and Rounds, J. (2005). The Stability of Vocational Interests From Early Adolescence to Middle Adulthood: A Quantitative Review of Longitudinal Studies, *Psychological Bulletin*, Vol 131, No. 5

15. Petz, B. (2004). Osnovne statističke metode za nematematičare. Naklada Slap. Jastrebarsko.
16. ProMENTE (2004). Priručnik za grupni rad sa učenicima osnovnih škola "Moja karijera". ProMente. Sarajevo.
17. Reardon, R.C. (1998). The self-directed search and related Holland careee materials: a practitioner's guide,. FL: Psychological Assesment Resources.
18. Smederevac, S., Mitrović, D. i Čolović P. (2010). Velikih Pet plus Dva, Centar za primijenjenu psihologiju, Beograd.

Adresa autora

Authors' address

Filozofski fakultet, Univerzitet u Tuzli

Odsjek pedagogija-psihologija

dr. Tihomila Markovića 1

75000 Tuzla

elvis.vardo@untz.ba

tamara.efendic.spahic@untz.ba

RELATIONS BETWEEN PERSONALITY TRAITS AND TYPES OF PROFESSIONAL INTERESTS IN STUDENTS OF FACULTY OF PHILOSOPHY

Summary

The research was developed with the aim of testing the concept that points to the connection between personality and professional interests of Holland's model of occupation interests. The study was conducted on a sample of 248 first-year students of Faculty of Philosophy in Tuzla. For testing of personality traits we used adapted version Inventaar Big Five (The Big Five Inventory- John, Donahue and Kent, 1991) while the professional interests were measured with the help of the Questionnaire of professional interests and preferences (ProMente, 2004).

The results indicate that the tested sample of first year students showed markedly connection between most anticipated personality traits and types of professional interests in a way that is determined in a number of previous studies on this topic.

Key words: personality traits, professional interests, RIASEC